

№ 29 (334)
Жнівень 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Этымалогія назвы: разгляд версіяў –** стар. 3
- **Знітаньня часам: Адам Багдановіч і Максім Горкі –** стар. 5
- **Лёсы: сведкі дзвюх войнаў –** стар. 7

На тым тыдні

- ✓ У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі дэманстравалася **выстаўка «520 гадоў з дня нараджэння Францыска Скарыны, мысліцеля-асветніка»**. Культывая постаць першадрукара, літаратара, паэта, перакладчыка, філалага і самабытнага філосафа вядомая ва ўсім свеце, ён з'яўляецца сімвалам інтэлектуальнасці і невычэрпнага творчага патэнцыялу нашага народа, увасабленнем велізарнай духоўнай сілы беларусаў.
На выстаўцы былі прадстаўленыя выданні пра творчы і жыццёвы шлях асветніка.
- ✓ **28 ліпеня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрытая **выстаўка «Жыццё, прысвечанае песні...»**, прымеркаваная да 100-годдзя з дня нараджэння беларускага музычнага дзеяча, этнографа, фалькларыста Генадзя Цітовіча.
Заснавальнік і дырыжор народнага хору БССР, народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Г.І. Цітовіч з'яўляецца аўтарам 12 арыгінальных песень і больш як 60 апрацовак народных мелодыяў. Многія з іх прызнаныя класічнымі і ўвайшлі ў залаты фонд беларускага музычнага мастацтва.
Выстаўка працуе да 23 верасня.
- ✓ Таксама **28 ліпеня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрытая **выстаўка «Самаадданае служэнне навуцы»**, прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння беларускага этнолага В.К. Бандарчыка. Экспазіцыя змяшчае каля 130 дакументаў па пытаннях гісторыі і сучаснай беларускай этнаграфіі, фальклору, матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў.
Выстаўка працуе да 31 жніўня.
- ✓ **3 жніўня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пачала працаваць **выстаўка «Памяць пра Грунвальдскую перамогу»**, прысвечаная 600-годдзю Грунвальдскай бітвы. Выстаўка арганізаваная Пасольствам Літоўскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь.

Паважаныя чытачы!

У сувязі з рамонтам некаторы час будзе адсутнічаць тэлефонная сувязь з рэдакцыяй.
Звязвацца з намі можна, як і раней, па электроннай пошце – kraga@tut.by. Чакаем вашых допісаў.

Падручнік па нацыянальнай ідэі

Свой унёсак у беларускую нацыянальную ідэю рабілі розныя грамадскія і палітычныя дзеячы розных часоў, навукоўцы, пісьменнікі і публіцысты. Нядаўна свае думкі да яе распрацоўкі дадаў вядомы навуковец Леанід Лыч – выдаў кнігу «Беларуская нацыянальная ідэя».

У анатацыі пазначана, што яна прысвечаная фармаванню канцэпцыі гэтай ідэі і шляху пераўвасаблення яе ў практыку. Кніга можа стаць добрым падручнікам па названай тэме. Вось жа першы раздзел першай часткі («У полімі нацыянальна-культурнага адраджэння») мае назву «Зараджэнне і выспяванне беларускай нацыянальнай ідэі», другі – «Стан нацыянальна-культурнага руху на пачатку XX стагоддзя», трэці – «Нацыянальна-культурнае жыццё ў гады Першай сусветнай і грамадзянскай войнаў», чацвёрты – «Нацыянальна-культурнае адраджэнне ў міжваеннай БССР». У другой частцы вядзецца гаворка пра «савецкія рэпрэсіі як інструмент вынішчэння інтэлектуальнага генафонду беларускай нацыі». Заканчвае кнігу частка «Суверэнная дзяржава – дамінанта беларускага нацыянальна-адраджэнскага руху».

Л. Лыч у сваіх даследаваннях абаяраецца як на працы беларускіх гісторыкаў часоў СССР, так і навукоўцаў нашага часу. Пачаўшы даследаванне з падзелу Рэчы Паспалітай, аўтар расказвае, як найлепшыя сыны і дочки Бацькаўшчыны звярталіся да пытання незалежнасці радзімы, ахвяруючы дзеля гэтага сваім дабрабытам і нават жыццём – прыгадайма паўстанні 1794 года, 1830–1831 і 1861–1862 гадоў. Знаёмячы з поглядамі народнікаў на нацыянальнае пытанне, Л. Лыч цытуе такія словы: «*Гістарычны прагрэс заключаецца ў тым, што чалавецтва, уваходзячы ўсё ў больш і больш блізкую сувязь, у той жа час дыферэнцыруецца для вольнага развіцця і праяўлення ўсякай нацыі ў цэлым чалавецтве... Без усведамлення сваёй асобы кожным чалавекам народ быў бы быдлам; без усведамлення сваіх адметнасцяў кожным народам такім быдлам было б усё чалавецтва. Гісторыя чалавецтва заключаецца акурат у тым, што з першапачатковай абыякавасці дзікіх народаў стала выдзяляюцца асобы на-*

родаў гістарычна цывілізаваных». Словы гэтыя надрукаваныя больш як сто гадоў таму ў другім нумары часопіса «Гомон».

Наступны рух беларускае нацыі акурат і выяўляе тое імкненне не быць быдлам... Што дзеля гэтага трэба? Сярод асноўных чыннікаў даследчык бачыць найперш палітычны фактар (свае дзяржава і палітычная эліта), уласнае войска, беларускую мову і нацыянальную адукацыю. Якраз паўстанні цягам XIX стагоддзя, а таксама першыя беларускія суполкі і партыі пачатку XX стагоддзя, і былі скіраваныя на адраджэнне дзяржаўнасці нашага народа (у першым выпадку маючы на ўвазе спадчыну ВКЛ) і спрэчкі аб дзяржаўным уладкаванні беларускага народа (у другім выпадку марачы аб пабудове новай беларускай краіны). І як тут не прыгадаць «неўміручыя словы» пра «*тое, што не зробіць рускі штых, даробіць руская школа*»... Зрэшты, штыхі і цывільныя адміністрацыі былі розных народаў, нават з боку нядаўніх братаў па няшчасці, аднолькава прыгнечаных увялікай імперыі; прыкладам, даліся ў знакі польская санацыя ды жаданне збудаваць «крэсы усходні». І хаця аўтар нямала ўвагі надае жаданням нацыянальных дзеячаў розных часоў адраджэння былое Вялікае Княства Літоўскае, скарыстоўваючы пры гэтым нават войны між імперыямі (тую ж руска-французскую кампанію 1812 года), галоўнаю павінна стаць самастойная пабудова новай Дзяржавы. Шмат месца надаецца ў кнізе і спрэчкам пра саманазву нашага народа – крывічы, русіны, ліцьвіны... Найбольшы ўсплеск абмеркаванняў прыпаў на 1917–1920-я гады і гады нямецка-фашысцкай акупацыі.

Гістарычны экскурс навуковец і даследчык заканчвае часамі другой нямецкай акупацыі. Але назва апошняй часткі кнігі – «Суверэнная дзяржава – дамінанта беларускага нацыянальна-адраджэнскага руху» – мусіць падштурхнуць да высновы, што сёння, калі Беларусь набыла незалежнасць, мае ўсе атрыбуты паўнаартаснай дзяржавы, то галоўнымі мусяць быць уласныя ўлада, войска, школа і мова. На гэтым і будзе базавацца нацыянальная ідэя.

Уладзімір ПІРОГ

Андрэй Баболя, выдатная гістарычная асоба ў гісторыі Палесся, у пасмяротны час амаль 114 год быў звязаны з Полацкам. Дзякуючы знаходжанню ў горадзе мошчаў пінскага пакутніка горад ператварыўся ў значны цэнтр паломніцтва каталіцкага насельніцтва. Менавіта гэты канфесійная сітуацыя спрыяла пераносу мошчаў Ефрасінні Полацкай з Кіева ў Полацк дзеля ўзмацнення праваслаўя на заходніх абшарах былой Расійскай імперыі.

30 студзеня 1808 года, праз намаганні генерала езуіцкага ордэна Тадэвуша Бжазоўскага, пінскую рэліквію – мошчы Андрэя Баболі – перавезлі ў Полацк. Труну з цела змясцілі ў асобную крышту ў касцёле Св. Стэфана. У сцяне, якая аддзяляла касцёл ад крышты, езуіты зрабілі маленькае вакенца. З цягам часу яно перабілася ў дзверы. Мошчы паставілі на ўзвышша, якое нагадвала раку. Каля ракі быў пастаўлены езуіт, які распавядаў аб пакутах каталіка-місіянера. Пачалі праводзіцца набажэнствы, святы ў яго гонар, хросныя хады. У мясцовай улады пашырэнне кulta Андрэя Баболі і ўзмацненне езуіцкага ордэна ў Полацку выклікалі незадавальненне.

Мошчы святога Андрэя Баболі ў Полацку

Пасля смерці Бжазоўскага ў 1820 годзе рускім царом быў падпісаны дэкрэт аб выгнанні езуітаў з Расіі. У 1830 годзе памяшканне касцёла Св. Стэфана было перададзенае праваслаўным. З касцёла мошчы Андрэя Баболі былі перанесеныя ў дамініканскі касцёл Божай Маці. Ён займаў паўночны бок цэнтральнай плошчы горада і знаходзіўся побач з былымі езуіцкімі пабудовамі. Пасля рамонтныя касцёл Св. Стэфана быў асвечаны ў праваслаўны Мікалаеўскі сабор. З 1835 года на цэнтральнай плошчы Полацка існавалі побач праваслаўны і каталіцкі храмы. У дамініканскім касцёле для захоўвання труны з цела Андрэя Баболі таксама, як і ў касцёле Св. Стэфана, была зроблена асобная крышта ў выглядзе капліцы.

У 1846-м і 1851 годзе былі зацверджаныя планы гарадской забудовы, згодна з якімі ўся плошча ператваралася ў вучэбны плац Кадэцкага корпуса. Было запланавана пера-

крыць вуліцаў, якія павінны выходзіць на плошчу жалезнымі загарадзямі з брамамі. Фактычна гэты прывяло да ізаляцыі дамініканскага кляштара і касцёла. Адначасова з ізаляцыяй каталіцкай установы ў горадзе ў 1852 годзе праваслаўная епархія звяртаецца па дазвол прыдаць рэшткі Андрэя Баболі зямлі. У адказ на гэта Ватыкан 30 кастрычніка 1853 года праводзіць беатыфікацыю Андрэя Баболі і абвешчае святая яго памяці восьмы дзень пасля смерці. Звяртае ўвагу тое, што гэты дзень супадаў з днём памяці Ефрасінні Полацкай – 23 мая па старым стылі. Святы, якія сталі праводзіцца ў Полацку адначасова, – і ў гонар Андрэя Баболі, і ў гонар Ефрасінні Полацкай, – збіралі вялікую колькасць як праваслаўных, так і каталіцкіх вернікаў.

Пасля паўстання 1863 года дамініканскі кляштар у Полацку быў закрыты, але касцёл быў пакіну-

ты як парафіяльны. У 1864 годзе генерал-губернатар Мураўёў зноў звяртаецца да цара з патрабаваннем пахаваць рэшткі Андрэя Баболі. Пачаўся разгляд справы. Урадавая камісія, якая прыехала з Пецярбурга з інспекцыяй, пад час якой у капліцы са столі звалілася цэгла і, падаючы, параніла аднаго з чыноўнікаў, занепакоілася «*вмешательством Баболи*» і пакінула цела ў спакоі. Мошчы засталіся на месцы, але ў другой палове XIX стагоддзя пад час рэлігійных святаў працэсіі ў горадзе былі забароненыя. Полацкая каталіцкая дыяцэзія захоўвала культ мошчаў, набажэнствы. Насельніцтва шанавала Баболю, аб чым сведчыць прымаўка «Андрэй Баболяй, дай денег паболей».

Пасля прыняцця закона аб верацярпімасці ў 1905 годзе святы памяці і пакланення каталіцкаму пакутніку пачалі праводзіць зноў. Хросныя хады з Двінска, якія пачыналіся 16–17 мая, збіралі

шмат каталіцкіх вернікаў. Аб шанаванні мошчаў Андрэя Баболі ў Полацку ведалі далёка за межамі Полаччыны. Выпускаліся фотаздымкі полацкага касцёла, якімі гандлявалі ў віленскіх магазінах, іншых гарадах Еўропы. Больш чым за 100-гадовае знаходжанне ў Полацку мошчы Андрэя Баболі ўмацавалі горад як значны цэнтр паломніцтва каталіцкіх вернікаў Расійскай імперыі.

Менавіта гэтая сітуацыя ў 1910 годзе спрыяла рашэнню аб пераносе ў Полацк мошчаў Ефрасінні Полацкай, пасля чаго горад зрабіўся цэнтрам паломніцтва не толькі каталіцкіх, але і праваслаўных вернікаў. Па сведчаннях відавочцаў, у Спас-Ефрасіннеўскі манастыр пад час свята збіралася да 10 тысячаў паломнікаў, а ў пілігрымку да мошчаў Андрэя Баболі «дзвінскі» хросны ход з дрысенскага, прыдруйскага, валынецкага прыходаў збіраў таксама звыш 10 тысячаў каталіцкіх вернікаў. У горадзе рамантаваліся будынкі, адкрываліся новыя гасцініцы, рэстараны, брукваліся вуліцы. Знаходжанне ў Полацку дзвюх хрысціянскіх сватыняў, безумоўна, спрыяла хуткаму развіццю і росту аўтарытэту горада.

Наталля СЯРГЕЕНКА

«Дуброва» ці «Дубрава»

Па слядах адной літары

Дваццаць гадоў таму пайшоў з жыцця відны дзяржаўны і партыйны дзеяч савецкай дзяржавы Аляксандр Адамавіч Грахоўскі (1938–1990). У 1985–1989 гадах ён узначальваў Гомельскі аблвыканкам. То быў трагічны перыяд, калі адбылася катастрофа на Чарнобыльскай АЭС. Аляксандр Адамавіч не лічыўся ні з часам, ні са сваім здароўем, каб лакалізаваць вынікі гэтай бяды. Яго заслугі перад Радзімай былі высока ацэненыя ордэнам Леніна, іншымі ўзнагародамі.

Нарадзіўся А.А. Грахоўскі на Жлобіншчыне ў вёсцы Дуброва Лукскага сельсавета. Але сёння ў гэтым сельсавеце ўжо няма населенага пункта з такою назвай. Ёсць – Дубрава. На гэта звярнуў увагу сын А.А. Грахоўскага, таксама ўраджэнец вёскі Дуброва, а сёння мінчанін Уладзімір Аляксандравіч, які патэлефанаваў у нашу рэдакцыю. Ён ніяк не мог зразумець, чаму яго родная Дуброва раптам стала Дубравай? Мы правялі журналісцкае расследаванне гэтай гісторыі, якую можна назваць гісторыяй адной літары.

Сапраўды, першапачатковая назва гэтай вёскі – Дуброва. Як сцвярджае вядомы сучасны беларускі вучоны-філолаг Аляксандр Рогалеў, гісторыя вёскі Дуброва звязаная з аднайменнай ваколіцай. У 1910 годзе яна належала дваранам і мяшчанам каталіцкага веравызнання. На той час у Дуброве налічвалася 20 двароў, жыло 140 чалавек. Сама назва «Дуброва» паходзіць ад геаграфічнага тэрміна «дуброва», што азначае «дубовы лес, гай» ці «змяшаны лес».

Дубравай вёска называлася на працягу ўсяго XX стагоддзя. Гэтая назва і сёння моцна трымаець-

ца ў памяці яе ўраджэнцаў, а таксама жыхароў суседніх вёсак. Афіцыйна Дубравай вёска стала толькі ў 2004 годзе, калі на рэспубліканскім узроўні спецыяльнай тапаграфічнай службай праводзілася ўдакладненне геаграфічных назваў. Тады і адбылася гэтая апіска. Як гаворыцца, справа зробленая. У будучых гісторыкаў могуць узнікнуць супярэчнасці: дзе менавіта нарадзіўся А.А. Грахоўскі – у Дуброве ці Дубраве? Застаецца толькі выказаць пажаданне работнікам сельскіх выканкамаў наперад больш уважліва ставіцца да справы, звязанай з захаваннем гістарычных назваў населеных пунктаў.

На жаль, сёння пішацца апошня старонка гісторыі вёскі Дуброва Лукскага сельсавета Жлобінскага раёна. Тут засталася ўсяго

два жыхары. А пакінутыя дамы паступова зносяцца. Вось і сёлета ў рамках мерапрыемстваў па добраўпарадкаванні на зямлі была знесеная хата бацькоў А.А. Грахоўскага.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік жлобінскай
райгазеты «Новы дзень»,
краязнаўца

На думку «КГ». Пакуль не позна, неабходна ўвечыць і саму назву (сапраўдную) вёскі Дуброва, і прозвішчы яе знакамітых жыхароў. Аб гэтым мог бы нагадваць мемарыяльны знак на перакрываванні дарог, зроблены клопамі мясцовага сельсавета.

Тапанімічная версія

«Зырым» Мазыр

У спадчыну ад продкаў мазыранам засталася легенда, якая па-свойму тлумачыць паходжанне назвы горада. Запісаў яе яшчэ ў XIX стагоддзі знакаміты вандроўнік і этнограф П.М. Шпілеўскі. І згодна з гэтай легендай назва «Мозырь» узнікла пасля спрэчкі двух братоў, кіейлянаў з паходжання, якія доўга жылі на беразе Прыпяці і аднойчы не падзялілі паміж сабой рыбін тлушч. «Мой жир», – крычаў адзін у запальчы-васці. «Нет, мой жир!» – прырэчыў яму другі. Вось так з лёгкай рукі двух братоў і пайшло: «Мой жир» – «Можир» – па-беларуску «Мазыр». Але легенда на тое і легенда, што ёй даеш мала веры. І для сумневай ёсць шмат прычынаў.

Па-першае, з пункту гледжання лінгвістыкі і законаў словаўтварэння тут не ўсё бездакорна. Па-другое, «жир» – рускае слова, якое мае ў беларускай мове свой адпаведнік – «тлушч». Бачна, што адчувалі гэтае і самі апавядальнікі, таму і дадалі – браты, маўляў, былі аж з Кіева – рускія або ўкраінцы. Чаму ж тады не «сыр»? І ў першай, і ў другой мовах яно гучыць аднолькава і магло б стаць для нас больш прымальным варыянтам. У сваіх запісах П.М. Шпілеўскі дае тлумачэнне, што народнае паданне заснаванае на сугучы назвы бліжэйшага прытока Прыпяці – «Монжирье», што захавалася да ягоных часоў. Вось чаму менавіта «жир», а не «сыр». Але ж і тут узнікаюць супярэчнасці, нестыкоўкі і парушэнні законаў лінгвістыкі.

Але як бы добра ўсё гэта ні гучала, наўрад ці «Мозырь» і «Монжирье», маюць паміж сабой што-небудзь агульнае. Па-першае, калі браць за аснову выраз «Мой жир», то адразу ўзнікае пытанне: чаму ў першым варыянце літара «й» проста выпадае з агульнага шэрагу, а ў другім ператварэцца ў літару «н»? Тады хутчэй «Можирье», а не «Монжирье».

А можа спадар Шпілеўскі памыліўся ці не так пачуў? Не будзем рабіць хуткіх высноваў і паспрабуем запісаць гэтае слова па-беларуску. Мы атрымалі «Манжыр'е», але для беларускага слыху яно гучыць не так і нязвыкла. Ва ўсялякім выпадку – нешта нагадвае. І як тут не ўгадаць, што ў беларускай гутарковай мове ёсць слова «мажджэрыць» – драбіць, таўчы. І калі ўжо «граць» на сугучках, то лагічна будзе пабудаваць такія ланцюжкі:

«мажджэрыць» – «манжэрыць» – «манжырыць». Тады ўжо «мажджэрыць» – «манжэрыць» – «манжыр'е» – «манжыр'е» – «монжирье». Але чаму сам апавядальнік не заўважыў тут сувязі, а патлумачыў рускамоўным сказам «Мой жир»? Так магло здарыцца з-за недастатковасці распаўсюджвання пачатковага слова, яго страты, выхаду з ужывання, перафразіроўкі. Нават такое супастаўленне, якое прыводзіцца тут, вельмі «прыцягнутае за вушы». Каб найбольш дакладна высветліць паходжанне тапоніма ці гідроніма, недастаткова аналізу якіх-небудзь сугуччаў. Як мінімум неабходна ведаць, як даўно ўзнікла назва, як яна гучала ў той час, неабходна нават дасканала вывучыць дыялект дадзенай мясцовасці і яшчэ шмат розных дробязяў.

Самая галоўная прычына, якая разбурае дадзены міф, палягае ў тым, што ў мінулыя часы, каб назваць мясцовасць ці раку, мала

назву горада са старажытнаскандынаўскім словам «мосыр» (сыроць) ці «масур» (клён), іншыя – са словам іранскага паходжання «мазар», «мосар» ці «мазор» (старажытныя пахаванні, курганы, пагоркі), а таксама са словам «мосьер» народаў комі (волак, шлях па водападзеле, лагчына). Усё тое ж магчыма, вось ці не вельмі вялікі арэал распаўсюджвання? Ды й сама назва не дае веры, вось напрыклад: «сыроць» і «клён». Ці настолькі шмат дрэваў расло на тэрыторыі старажытнага горада, што стала яго адметнасцю? На Палессі больш за іншых распаўсюджаныя сосны. Ці рос на ўзгорку адзіны, але вельмі прыкметны клён, які выконваў ролю арыенціра для скандынаўскіх прышэльцаў? А сярод палескай дрыгвы слова «сыроць» увогуле не арыенцір.

Зараз што тычыцца волака. Прыпяць са сваімі прытокамі, асабліва ў мінулыя часы, з'яўлялася месцам пераправы водным шляхам у любы накірунку. Наўрад ці старажытныя людзі пачалі выкарыстоўваць волак менавіта на гэтым адрэзку шляху. Хутчэй за ўсё выбралі больш пакаты бераг да ці пасля Мазыра.

Калі падпарадкоўвацца логіцы, то з усіх пералічаных словаў іншаземнага паходжання застаюцца

толькі тры: «мазар», «мосар» ці «мазор» – курганы, узгоркі. Але каб прыжылося ў мове мясцовых жыхароў любое іншаземнае слова, патрэбныя

пэўныя прычыны. Напрыклад, калі ў мове няма адпаведнікаў, ці мястэчка заснавалі прышлыя людзі, услед за якімі назву паўтараюць усе астатнія. Гэтыя два варыянты ні ў якім разе не падыходзяць. Бо не проста так тапанімісты заклікаюць шукаць тлумачэнні ў сваёй мове і ў мовах бліжэйшых суседзяў. І тут больш слушна будзе гучаць яшчэ адна версія, згодна з якой слова «Мазыр» паходзіць ад назвы польскай народнасці «мазур». Але нават гэтае меркаванне аказ-

ваецца сумніўным. І справа не ў тым, што самі даследчыкі ставяць пад сумнеў дадзеную версію, а ў тым, што назва «мазуры» ўзнікла пазней назвы горада. Да гэтага была больш распаўсюджаная назва «мазовія», «мазовщина». І зноў жа сумнеў выклікае не гістарычны факт, а законы словаўтварэння, якія ёсць у мове кожнага народа.

Сапраўды, рускія князі хадзілі вайной на мазавецкія землі, бралі ў палон і зводзілі мясцовых жыхароў, і шмат хто пасля пасяліўся ў памежных зонах. Ёсць і ўскосныя, а можа, і прамыя доказы такога пасялення ў Мазыры. Дастаткова сёння зазірнуць у тэлефонны даведнік горада. Мы заўважым, што тут распаўсюджаныя такія прозвішчы, як Мазур, Мазуркевіч, Мазурэнка, Мазуроў, Мазурчык. І з пункту гледжання лінгвістыкі і словаўтварэння тут усё заканамерна і не выклікае ніякіх пытанняў. Вытворныя ад

Тут больш слушна будзе гучаць яшчэ адна версія, згодна з якой слова «Мазыр» паходзіць ад назвы польскай народнасці «мазур», «мазуры». Але нават гэтае меркаванне аказваецца сумніўным. І справа не ў тым, што самі даследчыкі ставяць пад сумнеў дадзеную версію, а ў тым, што назва «мазуры» ўзнікла пазней назвы горада

слова «мазур» складзеныя правільна. Адзін момант – канчаткі, якія сведчаць пра розныя месцы пражывання нашчадкаў мазураў. Прозвішчы на «-ов» былі прынятыя ў велікарусаў, на «-енко» – ва ўкраінскіх землях, на «-віч» – у беларускіх. Што тычыцца назвы горада, то тут таксама існавалі свае правілы.

А калі назва мясцовасці паходзіла ад назвы жывёлы, расліны ці прозвішча чалавека, яно, вядома, мела свае вытворныя. Інакш нашым продкам было б не зразумела, пра каго ці пра што ідзе размова. Менавіта таму «мазур» не магло проста ператварыцца ў «Мазур» ці «Мазыр». Хутчэй за ўсё горад назвалі б «Мазуров». Таксама, як і Тураў ад імя яго заснавальніка – Тура. Маглі быць і іншыя варыянты. Вакол Мазыра ёсць нямала прыкладаў: в. Мазуры (Ельскі раён), Мазуркі (Ляхавіцкі раён), Мазуршчына (Светлагорскі раён) і г.д. Кідаецца ў вочы, што літара «у» нікуды не знікла, не змянілася іншай. Таму што такое спалучэнне літараў у беларускай і рускай мовах лёгка вымаўляецца.

Атрымоўваецца, што вытокі назвы «Мозырь» ці «Мазыр» трэба шукаць не дзе ці ў нечым яшчэ, акрамя пералічаных варыянтаў. Але калі мы ўжо звярталі

ўвагу на захад, то можа, трэба цяпер звярнуць і на ўсход? Тым больш, што ў часы ўзнікнення назвы горада гэтыя краі былі часткаю Русі. Тут увесь час праходзілі войны, Мазыр пераходзіў з рук у рукі, пакуль яго не ўзгадалі ў Іпацьеўскім летапісе.

Зазірнуўшы ў слоўнік Даля, даведаемся, што ў рускай мове ёсць словы па гучанні вельмі падобныя да слова «Мозырь» ці «Мазыр». Напрыклад, слова «зырыць». У агульнаўжывальным сэнсе яно азначае (па-руску) «зорка, пристально глядеть, высматривать, подстергать». У той жа час слова «зырь» з'яўлялася кіраваннем да дзеяння. Ці можа быць сувязь паміж «зырь» і «мозырь», якое пасля ператварылася ў назву? На мой погляд, магчыма.

Звярнуўшыся зноў да слоўніка, мы знойдзем амаль ідэнтычнае назве горада слова «мазырить», якое

мела ў аснове тое ж слова «зырь» і было некалі распаўсюджанае ў разанскіх га-ворках. Азначала яно – перабіраць ежу, выбіраць най-лепшыя кавалкі (іх таксама трэба

выглядаць). Адсюль «мазыря» – ласун, той, хто перабірае. Дарэчы, вытворнае слова «мазыря» легла ў аснову прозвішчаў Мазыра, Мазырын. Ці не магла назва горада пайсці ад слова «мазырь»? Не ў тым сэнсе, што жылі тут ласуны (тады б назва была Мазыроў ці Мазырын), а ў сэнсе «выгледжаны ласы кавалчак» ці проста «ласы кавалчак» – «лакомый кусочек». Таму што гэтыя месцы такімі і з'яўляліся, асабліва ў перыяд, што асвятляецца ў «Аповесці мінулых часоў». Мазыр быў зручна размешчаны геаграфічна – у самым цэнтры гандлёвых шляхоў. Яго то адваёўвалі, то перадавалі ў дар адзін аднаму князі. Іншымі словамі, гэты «кавалчак» заўсёды імкнуліся атрымаць. Вядома, найбольш дакладнае тлумачэнне могуць даць лінгвісты і мовазнаўцы. Але як бы там ні было – гэтая версія мае права на існаванне¹.

Таццяна
СТАРАВОЙТАВА,
журналіст,
крызнаўца

¹ Як і версія ад рэдактара «КГ»: з вяршыняў мазырскіх узгоркаў можна было «зырыць» далёка, «узрываць» ворагаў і загадзя быць падрыхтаванымі дзякуючы «зыркаму» воку мазыраніна.

Ёсць успаміны, што быццам, Ягайла рваўся да бою, але яго стрымалі свае. Ягайла мог рвацца, але не вырваўся, бо знаў, што яго не пусцяць. Вядома, што для Ягайлы прыгатаваныя былі хуткія коні да ўцёкаў, калі б бой аказаўся прайграны. І гэты факт гаворыць за тым, што Ягайла не мог камандаваць арміяй пад Грунвальдам і весці яе да перамогі, калі прыгатаваны былі да ўцёкаў. Ён мог быць толькі намінальным галоўнакамандуючым і толькі польскай арміі, бо на чале арміі ВКЛ стаяў Вітаўт.

Даведваемся, што пасля бою Ягайла аглядаў пабоішча, на каленях цалаваў зямлю, дзякаваў Богу за перамогу, адпачываў пад дрэвам, бо чуўся моцна стомлены і не мог гаварыць – ахрып, «выдаючы загады». Але якія загады й каму – не сказана, а вядома, што пад час бою Ягайла прасіў праз свайго сакратара суседні атрад, каб прышоў асланіць яго, што было рашуча адмоўлена камандзірам.

Што быў Ягайла стомлены і адпачываў – гэта нармальна рэч, але што тады гаварыць аб ваярах, якія не хаваліся за кустамі, а гадзінамі махалі, рубалі мячамі й іншай зброяй. Вітаўт з'ездзіў пару коней у баі. Ён увесь час бою знаходзіўся не толькі сярод свайго войска, выдаючы яму загады, але й сярод польскіх рыцараў, якім указваў чаргу й напрамак удару, кіруючы такім чынам усім ходам бітвы. Длугаш падае, што Вітаўт у часе бою ездзіў безупынна паміж польскіх палкоў і харугваў, дзе на месца змучаных і хістаючыхся падцягваў свежыя сілы й з імі ішоў у атаку.

Пяро напрошваецца вынесці такое заключэнне, што ў адказны час гісторыі, калі вырашалася жыццё не толькі арміяў, але й славянскіх на-

Галасы пра Грунвальдскую бітву

(Працяг. Пачатак у № 27–28)

родаў, Ягайла, калі не плакаў, то маліўся, а калі не маліўся, то прасіўся, або стаяў далей ад вялікіх рашэнняў. Як падае той самы Длугаш, Ягайла, памятаючы незадавальненне каралевы Ядвігі на конт праліцця хрысціянскай крыві, якая не хацела вайны й бою, таксама ўнікаў збройнага канфлікту, адкладаў яго й рашыўся толькі з прычыны тэўтонскай правакацыі. Але й

.....
Немцы ў той час мелі многа адукаваных людзей, якія вялі хронікі, але, як відаць, не былі яны зацікаўленыя апісваць сваё паражэнне. А па-другое, усё начальства Тэўтонскага ордэну загінула ў баі за вынятак вялікага шпітальніка Тэтынгена, які з вялікай пыхі раптоўна заламаўся
 .....

яму належыць адна заслуга пасля бою, а гэта за гуманна падыход да палонных і забітых крыжацкіх лідэраў.

Асабліва ў апошніх стагоддзях пачаліся шырэньшыя доследы аб прычынах, ходзе й камандаванні боем пад Грунвальдам. Як зазначана папярэдне, багатае апісанне Грунвальду пакінуў на лацінскай мове Ян Длугаш. Але яго рукапіс ляжаў не выкарыстаны аж да XVIII стагоддзя.

Немцы ў той час мелі многа адукаваных людзей, якія вялі хронікі, але, як відаць, не былі яны зацікаўленыя апісваць сваё паражэнне. А па-другое, усё начальства Тэўтонскага ордэну загінула ў баі за вынятак вялікага шпітальніка Тэтынгена, які з вялікай пыхі раптоўна заламаўся. Крыжацкая эліта ў Прусіі была так вынішчаная, што пасля бою не засталася аўтарытэтная

га лідэра, з якім можна было б весці гутарку аб міры, а тым больш каб нехта мог дакументальна апісаць сваю трагедыю пад Танэнбэргам.

Што праўда, немцамі былі зробленыя хронікі аб Танэнбэргскай бітве, але яны часта скажалі факты й перабольшвалі лічбы. Яны лічылі славянаў на сотні тысячаў, якія быццам сваёю масай залілі немцаў. Таксама саюзнікі немцаў пісалі на Захадзе ў сваіх хроніках, што пад Танэнбэргам выступалі супраць Ордэну пагане-літоўцы, татары й схызматыкі-русіны, і быццам іхняя колькасць перавага перавышала крыжакоў, якія ваявалі ў «абароне хрысціянства».

У XV стагоддзі на старонках гісторыі можна было спаткаць успаміны з-пад Грунвальду, але былі гэта толькі зацемкі й больш нічога. Некаторыя пісалі вершы, складалі песні, што выглядала больш на легенду, як на гістарычную веду аб Танэнбэргу.

З боку ўсходніх славянаў, асабліва на Беларусі, ёсць запісы ў летапісах Аўраамкі, Быхаўца, Навагародскім, Супрасльскім, Львоўскім, Вакрэсеньскім ды іншых, дзе падаюцца сціплыя інфармацыі аб ходзе бітвы.

Так, як Ян Длугаш павышае ролю польскага жаўнера ў баі пад Грун-

вальдам, а паніжае літоўскае войска, якое быццам без аглядакі ўцякала на Літву, пішучы: «Літоўцы, паказаўшы зад, бягуць да самае Літвы», так і аўтар «Хронікі Быхаўца» няслушна падае, што «войска ляцкае нічога ім не помоглі, толькі на то смотрели». Ёсць праўдай, што войска польскае не спяшалася да бою, марудзіла ў той час, калі літоў-

скае войска ўжо білася з ворагам і пацярпела вялікія страты. Хроніка падае, што Вітаўт прышоў да Ягайлы й кажа: «*Ты імшу слухаеш, а пань і князі, браты мае, пабітыя ляжаць, а твае людзі ім жаднае дапамогі ўчыніць не хочуць*». Ягайла адказаў: «*Мілы браце, па-майму звычай я не магу пакінуць імшы недаслуханай*». Але прытым сказаў свайму камернаму гуфу пайспі на помач літоўскаму войску. Некаторыя польскія аддзелы правялі час бяздзейна, не ўступілі ў бой зусім. Як падае Ян Длугаш, са знатных ніхто не загінуў, толькі дваццаць рыцараў. І гэта ўжо сведчыць, як моцна была zaangażаваная польская армія ў баі пад Грунвальдам.

За апошнія два стагоддзі напісана даволі многа аб Танэнбэргу, пераважна на аснове запісаў Яна Длугаша, дзе кожны аўтар вёў свае разважанні й уяўленні аб падрыхтоў-

.....
Як раней, так і цяпер, у некаторых гісторыкаў дамінуе яўны нацыянальны шавінізм у дыскусіях на тэму, хто быў сапраўдным геніем Танэнбэргу й чыя армія найбольш спрычынілася да перамогі. І пройдзе яшчэ многа часу, пакуль прыціхнуць дыспуты – рэха сярэднявечага Грунвальду, які ўскалыхнуў Еўропай. У кожным выпадку бітва была адной з найбольшых таго часу. Тагачаснае рыцарства вяло войны, але не з такою вялікаю колькасцю й не ў такіх варунках
 .....

цы й ходзе гэтай гістарычнай бітвы. Сёння аб Танэнбэргу й Грунвальдзе маем багатую літаратуру на розных мовах, прысвечаную гістарычным, палітычным і мілітарным здарэнням таго часу.

Як раней, так і цяпер, у некаторых гісторыкаў дамінуе

яўны нацыянальны шавінізм у дыскусіях на тэму, хто быў сапраўдным геніем Танэнбэргу й чыя армія найбольш спрычынілася да перамогі. І пройдзе яшчэ многа часу, пакуль прыціхнуць дыспуты – рэха сярэднявечага Грунвальду, які ўскалыхнуў Еўропай. У кожным выпадку бітва была адной з найбольшых таго часу. Тагачаснае рыцарства вяло войны, але не з такою вялікаю колькасцю й не ў такіх варунках.

Трэба, аднак, прызнаць аб'ектыўна, што ўклад беларусаў у перамогу над крыжакамі быў немалы, а большы, як падавала й падае некаторая польская ці іншая гістарыяграфія. Гэта ёсць адна з гераічных старонак гісторыі беларускага жаўнера. Ян Віліцікі ў паэме «Пруская вайна», напісанай у 1516 годзе, у першую чаргу ўсхваляў вояў зямлі беларускай. Для палякаў і літоўцаў Грунвальд – гэта іхняя слава й гонар. І не меншая слава й гонар павінен належаць і беларускаму жаўнеру. Хоць ваяваў ён пад прынятым назовам Літвы (Вялікага Княства Літоўскага), але ўклад яго ў перамогу быў большы за літоўцаў ды іншых удзельнікаў. Аднак аб беларусах мала хто ўспамінае нават сёння, ды яны самі, быццам, ад гэтага адмаўляюцца, калі не выслалі сваю афіцыйную дэлегацыю на святкаванні¹. Беларусы, быццам, пад Танэнбэргам і Грунвальдам не было. Літовец К.Р. Юргеля ў сваёй кніжцы на ангельскай мове «Танэнбэрг, 15 ліпеня 1410», не хоча прызнаць удзелу беларусаў у бітве пад Танэнбэргам. На яго думку, Полацкая, Гарадзенская, Смаленская й іншыя харугвы з Беларусі –

.....
 гэта былі літоўскія гарнізоны, бо ж на чале іх стаялі літоўскія генералы й не было праваслаўных святароў. Калі так, то трэба залічыць да літоўцаў і польскую армію, бо на чале яе, як некаторыя лічаць, стаяў літовец – Ягайла.

Юры ВЕСЯЛКОЎСКІ
 (Друкуецца з нязначнымі скарачэннямі з захаваннем асаблівасцяў мовы)

¹ Маецца на ўвазе святкаванне 580-годдзя Грунвальдскай бітвы ў 1990 г. на Грунвальдскім полі. – «КГ».

(Заканчэнне будзе)

Пешкавы і Волжыны

Старонкі з радаводу Адама Багдановіча

глядаў: «Мы как-то сразу понравились друг другу как общностью взглядов, выясненных в беседах, так и некоторыми разногласиями в оценке предметов и общественных явлений, которые, однако, не стояли в непримиримых противоречиях».

У Горкага Адам Ягоравіч пазнаёміўся і на ўсё жыццё пасябраваў з адвакатам Аляксандрам Іванавічам Ланіным, доктарам Уладзімірам Міка-

лаевічам Залатніцкім, гімназічным выкладчыкам фізікі і матэматыкі Сяргеем Васільевічам Шчарбаковым і яго жонкай Надзеяй Мікалаеўнай. Утварыўся цесна з'яднаны гурток, у якім амаль кожны вечар за самаварам вяліся гарачыя размовы па розных пытаннях навукі, літаратуры, выдавецкай дзейнасці, грамадскага жыцця. Часта да суразмоўцаў далучаліся родзічы і госці Максіма Горкага, ніжагародская інтэлігенцыя. Сумесна адзначалі святы, музіцыравалі і спявалі, наладжвалі прагукі на Волгу і па старажытным горадзе.

Душой гуртка была Кацярына Паўлаўна Пешкава (Волжына), жонка Максіма Горкага. Вось як успамінаў А.Я. Багдановіч першую сустрэчу з ёю: «Приняла меня хозяйка – очень юная женщина с миловидным лицом, красивыми глазами и роскошными волнистыми волосами, собранными на затылке в тяжёлый клубок. От всей её обаятельной фигуры веяло свежестью и чистотой».

Граціўшы ў кастрычніку 1896 года жонку Марыю Апанасаўну, у сярэдзіне лістапада Адам Ягоравіч Багдановіч з сям'ёй і сястрою Марыяй Ягораўнай пераязджае на сталае жыхарства з Гродна ў Ніжні Ноўгарад.

У сваіх успамінах «Страницы из жизни Максима Горького» А.Я. Багдановіч пісаў: «Переселяясь на работу в Нижний, я запасся в Минске рекомендательными письмами от товарищей-народовольцев к разным лицам в Нижнем. В том числе у меня было письмо от писателя Е.Н. Чирикова к А.М. Пешкову, в скобках было добавлено – М. Горькому, – писателю, мне не известному, но которого мне рекомендовали как знатока Поволжья и Нижегородского края».

Хутка пасля прыезду Адам Ягоравіч накіраваўся знаёміцца з Максімам Горкім і ўжо з першай сустрэчы знайшоў у ім чалавека блізкіх інтарэсаў і агульных по-

пешкава (Волжына) Кацярына Паўлаўна (1876–1965) пасля заканчэння гімназіі ў 1895 годзе была запрошаная працаваць карэктарам у «Самарскую газету», дзе пазнаёмілася з Аляксеем Максімавічам, у 1896 годзе выйшла за яго замуж і пераехала ў Ніжні Ноўгарад. У 1897-м у іх нарадзіўся сын Максім, у 1901-м – дачка Каця (памерла ў 1906 годзе) У 1904 годзе яны разышліся без афіцыйнага скасавання шлюбу, але захоўвалі сяброўскія адносіны да канца жыцця. У Ніжнім Ноўгарадзе Кацярына Паўлаўна хутка далучылася да грамадскага і культурнага жыцця горада: прымала ўдзел у працы Таварыства па распаўсюджванні пачатковай адукацыі, арганізацыі Народнага дома, навагодніх елак для дзяцей бедняцтва, уключылася ў працу Палітычнага Чырвонага Крыжа; з ростам папулярнасці пісьменніка фактычна была сакратаром М. Горкага. У 1907–1913 гадах К.П. Пешкава жыла ў эміграцыі, а пасля вяртання працавала ў розных культурных арганізацыях, а галоўным чынам у Палітычным Чырвоным Крыжы, які з 1922-га па 1938 год быў зарэгістраваны як «Дапамога палітычным зняволеным». На кватэры Кацярыны Паўлаўны ў Машковым завулку ў Маскве Максім Горкі знаходзіў прытулак ва ўсе свае прыезды ў 1914–1929 гадах. Тут праходзілі ягоныя сустрэчы з палітычнымі і грамадскімі дзеячамі, пісьменнікамі, музыкантамі, артыстамі. Кацярына Паўлаўна была звязвальным звяном паміж Масквой, Германіяй, Італіяй, дзе жыў Максім Горкі. Пасля смерці пісьменніка яна перадала шматлікія матэрыялы архіву і му-

зеям Максіма Горкага ў Маскве, Ніжнім Ноўгарадзе, Казані, Самары і іншых гарадах. У гады Вялікай Айчыннай вайны, знаходзячыся ў эвакуацыі, Кацярына Паўлаўна працавала ў камісіі па дапамозе эвакуяваным дзецям, захавала многія горкаўскія рэліквіі. Пасля вайны яна была кансультантам музеяў пісьменніка, працавала над мемуарамі, падрыхтавала да друку два тамы лістоў Максіма Горкага да яе.

Усе жыццёвыя радасці і нягоды падзяляла з Кацярынай Паўлаўнай яе маці Волжына Марыя Аляксандраўна (1848–1939). Адукаваная жанчына, яна ў дапамогу сям'і давала прыватныя ўрокі замежных моваў, выхоўвала ўнукаў, загадвала дабрачыннай сталовай Таварыства апекі бедных, суправаджала К.П. Пешкаву ў гады яе жыцця за мяжой.

У Марыі Аляксандраўны была малодшая дачка Аляксандра. 15 студзеня 1899 года яна стала другой жонкаю Адама Ягоравіча. У Літаратурным музеі М. Багдановіча экспануецца шлюбны фотаздымак Адама Багдановіча і Аляксандры Волжынай. Выдатна захаваны, ён даносіць да нас урачыстае моманту: прыгожа апранутыя жанчыны – Марыя, Кацярына, Аляксандра Волжыны, іх родзічы, Максім Горкі, Адам Багдановіч, маленькі Максімка Пешкаў. Настрой ва ўсіх святочны і радасны, але ніхто не ведаў, што праз год не стане нявесты, – яна памрэ пад час родаў, пакінуўшы Адама Ягоравіча другі раз удаўцом з нованароджаным сынам Шурыкам на руках, якога возьме на выхаванне яе сястра Кацярына. Нядоўгі лёс быў наканаваны і Шурыку: ён захварэў і памёр у трохгадовым узросце.

Але сяброўскія і сваяцкія стасункі, скаваныя агульнымі стратамі любімых людзей, захавалі Максім Горкі, К.П. Пешкава і А.Я. Багдановіч да канца сваіх жыццяў. Захавалася і апублікаваная частка перапіскі Максіма Горкага з А.Я. Багдановічам. Гэта вельмі цёплыя лісты з сардэчнай сяброўскай зацікаўленасцю справамі адзін аднаго:

«Получил интересное и, как всегда, содержательное письмо Ваше, старый друг Адам/Егорович/. Спасибо. Вы сказали много лестного для меня».

«Спасибо, старый друг! Посвящение принимаю, очень тронут хорошей Вашей памятью обо мне. И уж разрешите сказать: всегда меня прельщала неуёмность энергии Вашей, и – понимаю – рад я знать, что энергия эта не иссякла».

Хаця ва ўспамінах Адам Ягоравіч адзначае, што большая частка іх з Горкім перапіскі перыяда 1897–1904 гадоў загінула пад час пажару

1918 года ў Яраслаўлі, «...а в последние 10 лет жизни Алексея Максимовича я сознательно избегал часто писать, чтобы не затруднять его, больного, ответами, ибо он обычно отвечал на каждое мое письмо».

На працягу многіх гадоў не губляла з віду і старанна апекавала сям'ю Багдановіча Кацярына Паўлаўна Пешкава: падтрымлівала матэрыяльна ў цяжкія 1930-я, шукала лекі і ўладкоўвала ў маскоўскія клінікі, давала прытулак пад час пазездку ў Маскву; падтрымлівала духоўна – здабывала неабходныя для навучальных працаў кнігі, паперу, хадайнічала па справах выдавецтва. У архіве Адама Ягоравіча, які захоўваецца ў Літаратурным музеі М. Багдановіча, ёсць 29 лістоў і паштовок К.П. Пешкавай да А.Я. Багдановіча 1924–1940 гадоў. Усе яны прасякнутыя цеплынёю, клопатам, увагаю, жадаючым дапамагчы Адаму Ягоравічу ў яго нялёкім жыцці з вялікай сям'ёю: «Дорогой Адам Егорович! Давно ничего о Вас не знаю – как Вы живёте после трудной зимы? Напишите».

Кожны ліст Кацярыны Паўлаўны поўны невычэрпнай энергіі, асалоды ад магчымасці прынесці карысць бліжэйшым ёй людзям: «Дорогой Адам Егорович. Только что вернулась из Италии и прочла Ваши письма. Чем кончилось дело Николая?.. Рукопись можете присылать ко мне, я возьму разрешение на её пересылку и отправлю с кем-нибудь, кто к Ал. М-чу поедет. Числа 12–14 туда, кажется, поедет один врач. Уладились ли Ваши служебные дела? Будьте здоровы. Ек. Пешкова».

Адам Ягоравіч Багдановіч быў адным з самых блізкіх сведак уваходжання Максіма Горкага ў «вялікую» літаратуру, росту яго славы і папулярнасці, літаратурнага трыумфу. Аб гэтым у 1928-м і часткова ў 1935 годзе ён напісаў успаміны «Страницы из жизни М. Горького». Рукапісны, машынапісны, друкаваны варыянты гэтых успамінаў захоўваюцца ў Літаратурным музеі М. Багдановіча. Яны дапаўняюцца больш пазнейшымі замалёўкамі «Клочки воспоминаний о Максиме Горьком», «М. Горький и Ф. Шалапин в Нижнем», «В последние годы». Старонкі ўспамінаў, напісаныя з вялікай любоўю і сардэчнасцю, дазваляюць чытачу разгледзець усе падзеі і ўзгаданыя асобы скрозь прызму ўспрымання сведкі аўтара – разумнага, назіральнага, сардэчнага чалавека.

Ніна ГАРЭЛІК
(Паводле зборніка «Я хацеў бы спаткацца з Валі...»)

Групавы фотаздымак. Пешкавы і Багдановічы. На пярэднім плане сёстры Волжыны, жонкі М. Горкага і А. Багдановіча
(Фотаздымак з фонду Літаратурнага музея М. Багдановіча)

Свае ўспаміны Антоні Кеневіч пісаў напрыканцы жыцця ў маленькай аднакаёвай кватэры ў Кракаве. Пісаў для ўнукаў і праўнукаў, каб зберагчы памяць пра свой род і сваё радавое гняздо, да якога, зруйнаванага і разрабаванага, да апошніх дзён жыцця імкнуліся яго мары і думкі.

Да рэвалюцыі 1917 года адзін з найбуйных землеўладальнікаў на Петрыкаўшчыне, Антоні Кеневіч раздзяліў лес многіх суайчыннікаў: вайна, рэвалюцыя, эміграцыя, вайна, распач і... успаміны – яны паглынаюць аўтара і пераносяць яго ізноў на Палессе, у радавы маёнтак, дзе прайшлі самыя шчаслівыя гады яго жыцця.

Пачынаючы з сівой даўніны, аўтар крок за крокам занатаваў усё, што захавала памяць. Яго прадзед, дробнаўласнік з Гродзеншчыны Антоні Нестар, у 1806 годзе набыў аб'яжараныя пазыкамі былыя езуіцкія землі ад пляменніцы віленскага біскупа Алены Патоцкай. (Пахаваны, дарэчы, першы Кеневіч разам з жонкай на петрыкаўскіх гарадскіх могілках.) З трох сыноў яго паўнаўласным спадкаемцам усёй спадчыны застаўся Іеранім, дзед аўтара. Ён жа і пашырыў уладанні, на-

Доля быць ворагамі, прыгнятальнікамі і выгнанцамі

быўшы маёнтакі Брынёў і Сялюцічы, а жонка яго, Катажына з Горватаў, на пясчанай глебе дарашэвіцкага маёнтка разбіла сад. Незадаволены адменай прыгоннага права і рэакцыяй на паўстанне 1863 года, старыя Кеневічы вырашаюць пакінуць вотчыну назаўсёды і перабрацца ў Рым разам з незамужняй дачкою Ядвігай, з імем якой звязаная гісторыя стварэння копіі цудадзейнай іконы Божай Маці Юравіцкай. Ядвіга была таленавітай мастачкай і, намаляваўшы копію, пасадзейнічала, каб арыгінал быў перададзены езуітам у Кракаў. Ён і сёння знаходзіцца ў касцёле Святой Барбары. Сын жа іх, таксама Іеранім, будучы больш ліберальных поглядаў, застаецца, каб заўзята працаваць на роднай зямлі. Клопатаў, апроч абавязкаў маршала мазырскага павета,

было шмат: землі пясчаныя з бліжкім заляганнем грунтовых водаў, а значыць малаўрадлівыя; лес хоць і добры, але эксплуатаваць яго можна было толькі па Прыпяці. Таму малады гаспадар будзе ў трох сваіх фальварках вінакурні новага тыпу, у Дарашэвічах – рэктыфікацыю, прымае актыўны ўдзел у пабудове чыгункі паміж Пінскам і Гомелем, дабіваецца, каб яна праходзіла па яго землях, а станцыя Капцэвічы і два паўстанкі размяшчаліся непадалёк ад ягоных маёнткаў. Побач з новай станцыяй гаспадар будзе паравы тартак (лесапільню) – так прамысловая рэвалюцыя робіць першыя крокі па петрыкаўскай зямлі.

Паміж сваімі сынамі, Іеранімам і Антоніем, бацька не стаў дзяліць спадчыну, а наказаў гаспадарыць у згодзе. Разам

яны будуць фанерную фабрыку ў Капцэвічах, тавар з якой ідзе пераважна на экспарт. Праца для Кеневічаў была крыніцаю радасці і сэнсам жыцця: калі ўся імперыя была ахопленая рэвалюцыяй, работнікі іх фабрыкі не баставалі.

Любімым адпачынкам і захапленнем Кеневічаў было паляванне. Слава пра дарашэвіцкія паляванні разыходзілася далёка за межы губерні дзякуючы выданню «Łowiec Polski», у якім заўсёды мелі месца апісанні паляўнічых прыгодаў на Петрыкаўшчыне. Таму не здзіўляе, што многія мацерыя паляўнічыя краю намагаліся здабыць запрашэнне ў гэтую старонку, сярод іх былі і ганаровыя асобы. А браты ў сваю чаргу пільна сачылі, каб не было вынішчэння на іх зямлі. Свой лес бераглі, а на пераапрацоўку закупалі сыравіну з іншых

рэгіёнаў; паляванні не праводзілі ў забаронены для гэтага час.

Зазірнуўшы ў самыя аддаленыя закуткі памяці, аўтар дае падрабязныя апісанні маёнткаў, інтэр'ераў палацаў, дзе яму ў свой час давялося пабываць, цікавых людзей, багатых убранняў. Цэнтральным жа сюжэтам у творы з'яўляецца гісторыя кахання і шчаслівага сямейнага жыцця землеўласніка. Разам з жонкай Магдаленай Грабоўскай яны выхавалі чатырох сыноў і перажылі ўсе выпрабаванні лёсу. Менавіта яна і была ініцыятарам і сааўтарам напісання ўспамінаў.

Для сённяшняга чытача знаёміцца з творам пра жыццё землеўласніка пачатку XX стагоддзя мала сказаць цікава – ні народная творчасць, ні літаратура не даюць нам прыкладаў апісання побыту людзей гэтага саслоўя, фармуючы толькі вобраз пана-прыгнятальніка. Можа таму, калі разам з аўтарам выціраеш слёзы на ганку разрабаванага дома і гаспадаркі, разумеш, што плачаш над зруйнаванымі лёсамі цэлых пакаленняў людзей, на долю якіх выпала быць ворагамі, прыгнятальнікамі і выгнанцамі Радзімы і свайго народа.

Ганна
БЫЧКОЎСКАЯ

Традыцыі і сучаснасць

Мураванкі берасцейскай «Сцяны»

«Сцяна» – «Кропка вяртання», Мн., 2010, «БМАgroup»

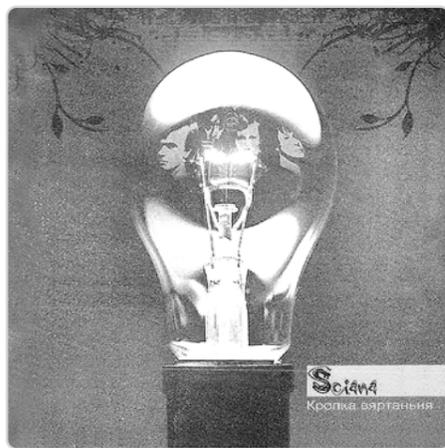
Ну вось і ў беларускім року адметныя плыні выявіліся ў шэрагу рэгіёнаў краю: полацкая школа («Мясцовы час», «Рокаш», «Ален», «Індра»), мінская («Мроя», «Бонда», «P.L.A.N.», «Partyzone»), магилёўская («Osimira», «Mauzer», «Глюкі», «Zatoczka») і, нарэшце, брэсцкая. Прычым менавіта нацыянальная плынь дае прыкметны зорак у розных гарадах і мястэчках Брэстчыны: івацэвіцкі рэпер «Vinsent» (Зміцер Папко) здолеў і на сталічнай сцэне паціснуць свайго ж палашуцкага суродзіча «ЧпБ» у сваім стылі, а бярэзаўскі «Б:Н» не толькі сам дасягнуў агульнаацыянальных вяршыняў на фестывалях і ў хіт-парадах, але і падгадаваў прыкметную змену ў знакамтай Картуз-Бярозе – «Кальмары», «Мясцовыя». Не маўчыць і сталіца рэгіёну, адкуль і на прэстыжныя сталічныя канцэрты рэгулярна завітваюць «Спрат», «Сцяна». Вось акурат апошні з названых, неаднаразовы пераможца «БАСовішча», нядаўна выдаў на сталічным лейбле «БМАgroup» поўнафарматны альбом «Кропка вяртання».

Унікальнае гучанне калектыву (часопіс «Бярозка» неяк назваў іх «віртуозамі hard-саксафону») дазволіла ім адметна вызначыць сваю прысутнасць у найпрэстыжных супольных праектах («Viza Не-

залежнай Рэспублікі Мроя», «Генералы айчыннага року»), у фестывальных руху («БАСовішча» ў Польшчы, «BeFree» ва Украіне), у самастойных рэлізах (касетны альбом «Рыфмы лёсаў» на мінскім лейбле «Limas» у 2002-м). Але паўнафарматнага высокакатыражнага CD ад «Сцяны» чакалі даўно. І дачакаліся: напрыканцы мінулай зімы, 26 лютага 2010-га, сталічны клуб «Рэактар» быў перапоўнены з нагоды гучнай прэзентацыі вось гэтай самай «Кропкі вяртання», пасля чаго альбом паехаў па ўсёй краіне, завітаўшы 20 сакавіка і ў родны Брэст.

Назва нібыта банальная, калі прыгадаць хоць бы дэбютны сольнік крамаўскага гітарыста Сержука Трухановіча «Кропка невяртання» (2001). Але сама структура новага рэлізу распрацаваная надзвычай канцэптуальна, каб востра ставіць надзённыя пытанні маладзёжнага асяроддзя: ці варта шукаць межаў бязмежнага? («Пра каханне»); хто ты, калі на роднай мове здольны з бліжкімі размаўляць толькі цераз слоўнік? («Кім я быў»); якім чынам можна усё сваё знайсці ды ўсё згубіць? («Ніколі болей»); як не баяцца адзіноты? («2 000 000»); як дасягнуць мэты на жыццёвым шляху, не мінуўшы кропку вяртання? («Кропка»).

Што да музычнага ўвасаблення, дык першае праслухоўванне кру-

жэлкі можа стварыць перад аналітыкам пэўныя стылёвыя непаразуменні. Здаецца, нібы нейкія экстрэмалы, наслухаўшыся музыкі «Pink Floyd», спрабуюць сумясціць несумяшчальнае: нестрыманы рок-драйв з сімфанічнымі аб'ёмамі.

Па больш дакладных класіфікацыях давацца сцягнуць да выснаваў вядомага музычнага крытыка Анатоля Мьяльгуя, які ў кнізе «222 альбомы беларускага року» пісаў: «Кампазіцыі СЦЯНЫ сталі адлюстраваннем генезісу каманды ад ранейшага захаплення джаз-рокам і фанкам да сённяшняга альтэрнатыўнага гучання. Даволі спелыя філасофскія сентэнцыі часам яны ўпісваюць у складаную кампазіцыйную структуру песні, расфарбаванай сучаснымі зыркмі аранжыроўкамі, з дынамічнай акустычнай атмасферай ўсяго твора. Празрыстая меладычная лінія запеву нярэдка супрацьпастаўляецца экспрэсіўнай, драйвавай канве прыпелу. Тут ёсць і палкасць інструментальнага гучання, і напруга вакалу, гімнападобныя меладычныя лініі, цяжкія рыфы лідэр-гітары і тэксты,

якія адлюстроўваюць напружанае чаканне зменаў» (Мінск: «Медысонт», 2006).

Праўда, не з усімі развагамі музыкаў слухач можа пагадзіцца. Напрыклад, біблейскія алюзіі песні «Адам» сведчаць хіба пра неглыбокае ўсведамленне вобразнай структуры Кнігі Кніг.

Тым не меней – наяве спроба самастойных творчых асэнсаванняў. Пра тое сведчыць і мастацкая аздоба альбома, дзе выявы музыкаў (спеўнага гітарыста Пашы Прохарава, бас-тэкставіка Андрэя Клімуша, саксафаніста Яўгена Лук'ячыка, бубнара Аляксея Кузняцова) пададзеныя ў вобразе ззяючай лямпачкі.

Добры пасыл святла сімвалічна дэкларуецца ў фінальнай песні «Працяг будзе», якая б магла саслужыць і ролю рэкламнага хіт-сінгла, хоць нашыя прадзюсары чамусьці ўзялі на раскрутку ў розных складанках твор «2 000 000». Не скажу, што гэта няправільна, бо выбар хітоў у канцэптуальна збалансаваных альбомах «Сцяны» – няўдзячная задача. Іхняя вартасць разгортваецца ў кантэксце.

Ва ўсялякім разе альбом «Кропка вяртання» брэсцкага гурта «Сцяна» мо і не разлічаны на надта масавы шырсажыў, але знойдзе свайго слухача ў розных рэгіёнах Беларусі, што паказаў і зацікаўлены попыт на першых прэзентацыйных канцэртах. Дый выдаўцы пастараліся вартасна данесці гэты змястоўны рэліз, аздобіўшы яго 8-старонкавым буклетам з усімі тэкстамі праграмы. Бо «Сцяну» трэба не толькі слухаць, але і разумець.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Немец у хаце

Аповед

Зімой 1944 года ў нашае сяло з усходняга фронту была адведзеная нейкая нямецкая часць – на адпачынак і папаўненне. Па шашы іх даставілі з-пад Магілёва да Піліпавічаў, потым яны прайшлі некалькі кіламетраў па снегавых замечках да сяла ды размясціліся па хатах. Нашую аблюбаваў нямецкі афіцэр, урач, як аказалася. Яму спадабалася, што сцены хаты былі атынкаваныя па драпцы, то і клапы не вадзіліся.

Немец загадаў нам ачысціць галоўны пакой. Сям'я з васьмі чалавек апынулася ў малой хаце, дзе палову яе займала печ.

Памятаю, у немца была вялізная аўчарка, якой ён вызначыў месца ў нашым пакоі каля печы. Аўчарка ляжала на поспіцы, часта раззяваючы пашчу, паказваючы зубы і высоўваючы доўгі язык. Відаць, даймала цяпло ад печы. Калі што не па ёй, яна злосна гырчала... Мы, малыя дзеці, са страхам назіралі за звяругай з печы.

Немец адсыпаўся некалькі дзён. Наесца, чаго маці нагатуе па камандзе яго дзэншчыка, які жыў у суседзях, а да нас заходзіў некалькі разоў на дзень, ды спіць. Зранку, у абед і надвечоркам дзэншчык даваў маці загад, што і як гатаваць афіцэру на сняданак, абед і вячэру, сам заварваў каву, правяраў чысціню талерак. Пакуль камандзір спаў, дзэншчык чысціў яго форму, наводзіў бляск на ботах, прасваў жалезкай галіфэ.

Надышло Хрыстова Нараджэнне. Бацька паставіў дзеля гэтага пляшку самагонкі ды выпіваў з маці кілішкамі, адзначаючы вялікае хрысціянскае свята. Якраз у пярадні пакой увайшоў афіцэр-немец. Бацька яму: «*Віттэ! Шнапс!*» – ды і падаў 50-грамовы кілішак самагонкі. Афіцэр крыху знякавеў, але самагонку выпіў, нават пахваліў: «*Гут!*» Не закусваў, засмаліў цыгарэту ды прысеў каля стала на ўслончык. Выпілі яшчэ па кілішку. Тут немец разгаварыўся. Ён дастаў з кішэні кіцеля фота, паказаў бацьку: «*Мутэр, фатэр... Фатэр – Вілли – тот. Ваша Нароч*», – выгукнуў паўглухому бацьку з націскам на апошнім складе... Бацька разгледзеў, што старэйшы Вілли зняты на фота ў форме фельдфебеля кайзераўскай арміі, а пры слове «Нароч» сумеўся: «*Іх бін... быў пад Нараччу... Пуф-Пуф. Іх бін зольдат – страляў там*».

Удзельнік той забытай руска-германскай вайны, бацька трошкі «шпрэхаў» і разумее, што бацька афіцэ-

ра Вілли загінуў каля Нараччы пад час Першай сусветнай. І адказаў афіцэру дзе словамі, дзе на мігі. На дзіва, зразумеў бацьку і немец: за гады вайны штосьці вывучыў па-славянску. Тут ужо ён здзівіўся. Бацька дастаў з-за абраза пакунак пераў, выпцягнуў сваё фота, паказаў яго немцу: «*Цара Мікалая. Зольдат!*»

Адукаваны немец зразумеў: яго бацька Вілли і гэты беларутэн Лука пад Нараччу ў 1916 годзе стралялі адзін у аднаго з супрацьлеглых акопаў лініі фронту і хадзілі ў штыкавыя атакі! І вось ён, сын таго забітага пад Нараччу салдата Вілли, сядзіць у хаце бацькавага ворага і п'е з ім шнапс! «*О-о, майн гот! Няўжо ў гэтай заснежанай Беларутэні прысуджана загінуць і яму, афіцэру?*» Немец сам пляхнуў самагонкі ў кілішкі і залпам выпіў са свайго. Зноў забожкаў: «*Майн гот! Майн гот!*»

Зразумеў трагедыю і бацька. І забаяўся. Чорт яго ведае, што стукне ў галаву гэтаму германцу. Бацька нават згадаў: магло так стацца, што на тым нарачанскім фронце менавіта куля з яго расійскай трохлінейкі магла забіць невядомага яму Вілли, бацьку гэтага афіцэра. Ці штыком мог прабіць яго грудзі... Бацька перахрысціўся: «*О, Божа, Божа! Чаму ты не даеш міру людзям?!*» Ён прынёс з каморы яшчэ адну запатнелую пляшку самагонкі, і яны ўдвох з немчуком доўга распівалі яе, гамонячы кожны на сваёй мове. Ды салдат салдата, відаць, калі і не разумее на словах, то душою – безумоўна. Не простыя ваякі пачынаюць войны, ды яны першыя ўносяць плату за яе калецтвам, сваімі жыццямі, нязбытнымі марамі... «*На чорта табе, Вілли-малодшы, наш тутэйшы край? Сядзеў бы ў сваім Нойштрэліцы, кіндэр гадаваў, а мы тутака стараліся б... Твайму бацьку хапіла два аршыны нашай зямлі, і табе не пашкадуем... Хто прыйдзе на тваю магілу на чужыне? Ці ведацьме маці, нават дзе яна?*» З таго вечара немец часта заседжваўся ў пяраднім пакоі за сталом на супраць печы, у якой палаў агонь, з сумам назіраў, як завіхаецца каля яе нашая маці. Відаць, успамінаў сваю «мутэр»...

Аднойчы ён забрыў у гумно, дзе нешта парадкаваў бацька, убачыў сячкарню, а на ёй выбіты знак нямецкай фірмы. Вельмі здзівіўся. Бацька зразумеў, паказаў і нямецкі плуг з такім жа кляймо. Немчык ажно застагнаў: «*Майн гот! Іх рабтайт тут...*» І тыцнуў

пальцам у фірмовы знак. Доўга словамі і рукамі апа-вядав, пакуль бацька не зразумеў, што цяпер прадпрыемства выпускае не плугі і сячкарні, а мінамёты.

Мой брат Міця ашпарыў руку кіпенем. Скура злезла і рана не загойвалася. Выручыў немец. Ён штодня пасыпаў хворае месца белым парашком (расціраў таблеткі). Казаў: «*Стрэптацыд! – зер гут!*», – і падымаў палец уверх. То я на ўсё жыццё памятаў тое слова, як і брат Міця... Рана хутка пачала гаіцца.

Да салдатаў, што адпачывалі ў сяле, прыйшло папаўненне. Дзесяць чалавек размеркавалі да нас начаваць. Маладзенькія, вузкаплечыя, вясёлыя, бо яшчэ не зведалі фронту. Сморгаюць прастуджанымі насамі. Маці звярнула ім чыгун бульбы ў мундзірах, паставіла на стол. Салдацікі з рогатам, нязвыклымі пальцамі лупілі яе, пхалі гарачай у рот, заядалі сваімі кансервамі. Наеліся, то прыціхлі, смалілі свае смярдзючыя эрзаццыгарэты, нягромка перакідваліся адрывістымі фразамі.

Афіцэр не пусціў салдацікаў у свой пакой, забараніў трывожыць і нашу сям'ю. Для начлегу ім засталіся сенцы. Бацька прынёс з гумна некалькі кулёў з абмалочанага жыта, распусціў перавяслы, расаслаў на падлозе ў сенцах. Немцы, не распранаючыся, накрыўшыся зверху плашч-палаткамі, уладкаваліся спаць. Перад гэтым кожны пацягнуў трохі шнапсу са сваёй біклажкі. Стомленыя, яны хутка і захрапілі. Бацька, каб было ім цяплей, пакінуў адчыненымі дзверы з хаты ў сенцы. Напаленая на ноч печ саграла аднолькава ўсіх: і акупантаў, і акупаваных. Такі быў час, у такія ўмовы былі пастаўленыя людзі. Хтосьці з іх ужо азвярэў, а хтосьці не мог пераступіць праз сваю хрышчоную душу.

Зранку немцы хуценька паснедалі сваімі кансервамі, выпілі на дарогу эрзацкавы. Нехта падаў нам на печ пару нейкіх рыжых, але салодкіх цукерак. Салдаты пайшлі на ўсход. З'ехаў і афіцэр-урач. На адыход ён абняў майго бацьку, прыціснуўся сваёй голенай да бляску шчакою да яго пчаціністай. Сказаў коратка: «*Аўфвідэрзэен!*» Ды «відэр» – зноў – ён нам болей не сустрэўся.

Калі-нікалі бацька вохкаў: «*І дзе той Вілли: ці галаву склаў пад Бабруйскам, ці ў палон папаў, ці ўратаваўся? От лёс чалавечы!*» Віктар ЛЕАНЕНЯ, г. Полацк

Мова ў зямлю карэннем ўрастае

Перад вамі, паважаны чытач, верш невядомага мне Анатоля Козела. Я ўжо не памятаю, як ён да мяне і трапіў. Відаць, даўно ўжо няма на свеце аўтара гэтага верша. А верш жыве ў нашым пісьмовым сталё. Хачу, каб яго прачыталі іншыя, тады зразумеюць, чаму і сёння ў нас гавораць на гэтай мове...

Ну і добра! Што ж тут дрэннага?

Пра паляшукую мову тут не забываюць. У 1992 годзе ў Кобрыне выйшаў, праўда, адзін, нумар газеты «Полешукове слова» (заснавальнік В. Брыч). А колькі дбаюць аб ёй і гавораць у эміграцыі ў США і іншыя. Вядома нямногім.

Ніна МАРЧУК, г. Кобрын

Про народ, про мову ведемo розмову

Землякам-польшукам і братам-білорусам

На хуторі, коло лісу
В тыхому кучоку
Стоіць мая рідна хата,
Схававшысь в садочку,
Я на Брестчціно родывся,
Тут и прожываю.
Скілько раз мене хрыстылы,
Вже я сам не знаю
Полякі «тутейшім» звалі,
Европейцы – русом,
Пры Советах запысалы
Мене білорусом.
Сорок перший наступае,
Прышлось жыты з німцем.
Німець свою думку мае –
Назвав українцем.
Жыв при німцях я в неволі
Під цяжким прымусом,
Дождав волі – знов зробылы
Мене білорусом.
Нас пружанці-білорусы
Звалі «гедунамы».
Мы ж себе – польшукамі,
А іх – лывтынамі.
З давніх літ мы в царскых спысах
Булы «малорусы»,
А пры Сталіні всі раптом
Сталы «білорусы».
В світы нас за нашу мову
Прызнають «хахламы».
Хто ж мы справді?
Розберітесь,
Добры люде, самы.
Всяка власть у нас бувала,
Прыде і пануе.
Як хотіла, так і звала,
У народа не пытала,
Що кому пасуе.
З Білоруссю жыты можна –
Е що пыты-істы.
Но в нас густо расплодылысь
Горе – реформісты. (...)
Сміх і гріх. То ж в нас проблема,
Як нам называты
Мову, на якій говорять
Наші батько й маты,
Чи поліська, чи ятвязька,
Чи то українська...
Звучыць вона в кожнай хаты
Од Польщы до Пінська.
Звучыць так, як і в століттях
Тут вона звучала.
На Пружанціны ж лывтынська
Голос подавала.
Не хочю настырным буты
Я в розмовы з вамы,
Як назваты свою мову,
Подумайте самы.
Кожна мова в рідну землю
Коріннем врастае.
Той, хто знать того не хоче,
Головы не мае.
Ныхто мене не прымусить
Забуты, продаты,
Пісно й мову, що в дітінстві
Дала мени маты.
Я шаную свою мову –
Що і говорыты,
Та не крычу, що найкраща
Вона на всім світы,
Бо кождому своя мова
По своєму мыла.
Як і маты, що нас, грішных,
На світ народыла.
Тому, браты, іншомовных
Всіх нас поважайте,
В нашы уста свою мову
Сілай не вкладайте.
И нехай звучыть вольно
Од граніць до Мінська
Білоруска мова, Руська,
Польська, Українська,
А меж ими
Подасть голос
И мова поліська.

Анатоль КОЗЕЛ

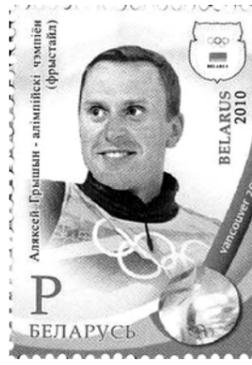
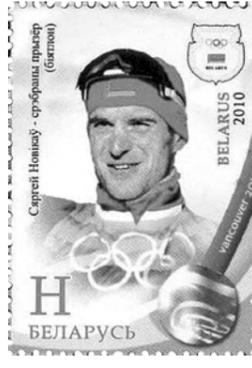
Калекцыянерам, і не толькі

Па выніках зімовых Алімпійскіх гульняў у Ванкуверы (Канада) нашая зборная заняла 17 месца. Беларускія спартсмены на п'едэстал узыходзілі тройчы: біятланістка Дар'я Домрачава выйграла бронзу ў індывідуальнай гонцы, срэбра ў індывідуальнай гонцы атрымаў біятланіст Сяргей Новікаў, алімпійскім чэмпіёнам стаў фрыстайліст Аляксей Грышын.

З гэтай нагоды Міністэрства сувязі і інфарматызацыі выпусціла ў абарот маркі №№ 832–834 з серыі «Медалісты XXI зімовых Алімпійскіх гульняў у Ванкуверы». Мастацкае афармленне Івана Лукіна і Ганны Малаш; памеры марак – 26x37 мм, наклад – 56 тысячаў асобнікаў.

У дзень выпуску на паштамце Мінска праводзілася спецыяльнае гашэнне на канверце «Першы дзень» (спецштэмпель і канверт намалявалі І. Лукін і Г. Малаш).

Вялікі дзякуй за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтру «Марка» РУП «Белпошта»

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КРАМБАМБУЛЯ – беларускі алкагольны напой з гарэлкі, мёду і спецыяў. Ужываюць як халоднаю, так і гарачаю. Лічыцца, што назоў паходзіць ад нямецкага лікёру «Krambambuli», які некалькі фабрыкаў выраблялі ў Данцыгу (Германія) з брэндзі і ядлоўцу. Ягоны назоў увайшоў у жаргон еўрапейскіх студэнтаў, дзе словам «krambambuli» абазначалі розныя моцныя спіртковыя напоі (напрыклад, у п'есе А. Астроўскага «Ваўкі і авечкі» згадваецца моцны «крамбамбуль» з гарэлкі і піва). Немалую ролю ў папулярнасці слова адыграла ягоная згадка ў студэнцкай песні з такім жа назовам, першапачатковы варыянт якой быў створаны Хрыстафорам Фрыдрыхам Ведэкіндам у 1745 г. (рускі варыянт тэксту гэтай песні стварыў у XIX ст. М. Язюкаў).

Беларускі рэцэпт напою існаваў прыкладна да рэвалюцыяў 1917 г., але па нейкіх прычынах не атрымаў распаўсюджвання. Чарговы выбух папулярнасці прыпаў на нашыя часы. Быў створаны музычны праект «Крамбамбуля (Krambambula)», пачаўся прамысловы выраб напою, ён з'явіўся ў беларускіх кавярнях ды рэстаранах. У Маскве (Расія) адкрыты рэстаран беларускай кухні «Крамбамбуля».

Падобныя алкагольныя напоі з гарэлкі, мёду і спецыяў вырабляюць і ў Расіі ды Украіне, дзе яны вядомыя пад назвамі «душепарка», «варенуха».

КРАМЛЁНАЕ ДРЭВА – бортнае дрэва, звычайна хвоя, са зрэзанай вершалінай, якую ссякалі, зрэзвалі (здымалі шчык) для паскарэння росту дрэва ў таўшчыню. Месца зрэзу абмазвалі гліняй або прыкрывалі каменем ці драўлянаю плашкай. З цягам часу яно таўсцела, набывала ўстойлівасць супраць моцных вятроў, якія часта ламалі звычайныя бортныя дрэвы, асабліва тыя, у якіх выдзёўвалі дзве (блізняк) і больш борцаў.

КРАПАНІК – назва пірага ці піражка з крапанкай – начынкай з тварагу, маку, яблыкаў, вішняў, ягадаў, падсмажаных грыбоў, капусты, мяса, рыбы, цыбулі. Пашыраны на поўначы Беларусі.

КРАСНАПОЛЬСКІ СТРОЙ – традыцыйны комплекс беларускага народнага адзення Падняпроўя. Бытаваў у XIX – сярэдзіне XX ст. пераважна ў Краснапольскім, Касцюковіцкім, Клімавіцкім, Хоцімскім, Чачэрскім, Чэрыкаўскім р-нах. У ім найбольш ярка адбіўся працэс узаемаўза-

гачэння і ўзаемапранікнення беларускага, рускага і ўкраінскага народнага адзення. Для яго характэрныя вялікая разнастайнасць формаў адзення, багатае кампазіцыйнымі варыянтамі і арнаментальнымі матывамі мастацкае афармленне. У жаночым гарнітуры пашыраныя 4 комплексы: кашуля, расхінная панёва, гарсэт, намітка; кашуля, андарак з дзесяткай (спадніца з прышытым ліфам-гарсэтам у асобных варыянтах нагадвала сарафан на лямках), 1-полкавы суконны фартух, хустка; кашуля, андарак, 4-полкавы льяны фартух, хустка; кашуля або блуза, кроеная з гесткай, крамная спадніца з прышытым ліфам, 1-полкавы фартух, хустка. Кашулю кроілі з прамымі плечавымі ўстаўкамі, прышытымі па ўтку, з вялікім адкладным каўняром, аздобленым па краях паскам вязаных белых карункаў або паркалёвых брыжоў. Шырокі рукаў злучаўся з плечавой устаўкай узорыстым паскам мярэжкі з чырвона-чорным геаметрычным арнаментом (капейкі). Вышыты чырвонымі, чырвона-чорнымі баваўнянымі ніткамі арнамент 8-пялесткавых разетак, ромбаў, квадратаў, кампанаваных радзімаў, у шахматным парадку або размяшчаўся ў ячэйках-сотах, якія ўтвараліся перасячэннем дыяганальных або гарызантальных і вертыкальных палосаў. Фартухі аздаблялі ўзорыстым ткацтвам, вышыўкай, аплікацыяй; панёву, андарак натыкалі клятчастым вохрыста-чырвоным арнаментом. Андарак і ліф-гарсэт часам кроілі з розных тканінаў: ніз з клятчастай самацканкі, ліф – з крамнай узорыстай і гладка-фарбаванай тканіны. Спадніцу шылі з льянога аднатоннага,

клятчастага, паласатага, белага, бела-сіняга палатна. Падпяразвалі вузкім поясам, канцы якога аздаблялі дэкаратыўнымі кутасамі, нізкімі разнаколернага бісеру. Галаўныя ўборы жанчын – намітка, чапец (вязаны з белых нітак або шыты з чырвоных крамных тканінаў), хустка. Насілі пацеркі, шыйныя бісерныя паскі, абразкі. Мужчынскія кашулі кроілі з плечавымі ўстаўкамі (палікамі) або тунікападобныя; у іх вышывалі манішку, падол, каўнер і каўнерцы, падпяразвалі поясам. Нагавіцы шылі з палатна, шэрага ці карычневага сукна. Вопратку (світу, шубу, кажух, куртку, сак) аздаблялі нашыўкамі і аблямоўкамі фабрычных (чырвоных, чорных, сініх) тканінаў, аплікацыяй шнуром.

Жанчына ў святочным касцюме. Вёска Залесе Чачэрскага раёна

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 28

Уздоўж. 1. Матуля. 3. Скобла. 6. Зямля. 9. Род. 10. Юра. 12. «Саха». 13. Чабарок. 14. Танк. 17. Косы. 18. Язык. 20. Рукі. 21. Звоз. 22. Ляск. 23. Лета. 26. Арлы. 28. Скарыны. 32. Край. 36. Сон. 37. Лік. 38. Сонца. 39. Поўнач. 40. Ахвяра.
Упоперак. 1. Міхась. 2. Лада. 4. Ключ. 5. Аб'едкі. 6. Зіма. 7. Мова. 8. Ярма. 9. Рух. 11. Ага. 15. Былінка. 16. Нядзеля. 17. Кірыл. 19. Казка. 24. Сатрап. 25. Айчына. 27. Лёс. 29. Квас. 30. Раён. 31. Неба. 33. Рак. 34. Янка. 35. Шлях.